

• INFORMÁCIE •

Osobnosti slovenskej politiky – Vavro Šrobár

Informácia o konaní vedeckej konferencie v rámci Dní Milana Hodžu
23. – 24. júna 2011 v Martine

Už začiatkom roka 2011 sa rozplynuli obavy organizátorov o pokračovanie Dní Milana Hodžu v duchu tradície, ktorej základy sa položili v roku 2005. Odvtedy aktuálne úradujúci premiér preberá záštitu nad každoročným podujatím, a tým sa symbolicky hlási k svojmu predchodcovi a k jeho odkazu. Predsedníčka vlády SR Iveta Radičová okrem prevzatia záštity nad celým podujatím ho aj finančne podporila. To umožnilo v plnom rozsahu uskutočniť projekt zameraný na rozličné skupiny obyvateľstva v rámci celého Slovenska.

Súčasťou tohto projektu je aj konferencia o osobnostiach slovenskej politiky. Úlohu hostiteľa a spoluorganizátora na seba každoročne preberá Slovenská národná knižnica v Martine. Druhým organizátorom a zároveň odborným garantom je Ústav politických vied SAV na čele so svojim riaditeľom Miroslavom Pekníkom, predsedom organizačného výboru Dní Milana Hodžu.

Dnes môžeme konštatovať, že už po siedmykrát sa tento rok podarilo úspešne splniť dlhodobý zámer budovania vedecko-znalostnej databázy k dejinám slovenského politického myslenia prostredníctvom multidisciplinárneho výskumu života a diela významných slovenských politikov.

Téma tohtoročnej konferencie bola: *Dr. Vavro Šrobár, politik, publicista a národno-osvetový pracovník* – osobnosť známa, mnohorozmerná, a predsa málo poznaná, muž prevratov a revolúcií. Nielenže bol pri vytváraní nových štátov, ale prispel aj k zániku predchodcu prvého a k transformácii druhého štátu. Človek nachádzajúci sa v správnom čase na správnom mieste – tak ho charakterizujú odborníci na spoločenskovedné disciplíny.

Výskum života a diela Vavra Šrobára inicioval Ústav politických vied SAV už v rokoch 2003 – 2005, ale ďalší výskum v tomto roku priniesol prehĺbenie poznatkov a tiež nové pohľady boli prínosom pre komplexnejšie poznanie tejto osobnosti.

Dvojdnňová konferencia venovala najväčší priestor mapovaniu politickej činnosti Vavra Šrobára. Z časového hľadiska išlo o obdobie od konca 19. storočia až do jeho úmrtia v roku 1950, teda o viac ako polstoročie. Okrem časovej osi sa viaceré príspevky orientovali aj na analýzu jeho pôsobenia v rozličných odboroch, ako napríklad v literatúre, divadle, medicíne, športe či v legislatíve. Do programu organizátori zaradili 38 čiastkových tém. Okrem účastníkov z akademického a univerzitného prostredia zo Slovenska oslovila téma aj šiestich kolegov z Českej republiky. Nechýbala ani genealogická štúdia rodu Šrobárovcov od Mgr. Zdenka Ďurišku, ktorému tento rok udelila predsedníčka vlády Cenu Milana Hodžu za vedeckú a pedagogickú činnosť pri výskume a prezentovaní života a diela osobností slovenskej politiky.

Prípravovaná kolektívna monografia zostavená z prezentovaných štúdií prináša, prostredníctvom Šrobárovoho pôsobenia, pohľad na polstoročie slovenskej politiky od

obdobia prebúdzania sa slovenského politického života na konci 19. storočia až po nástup komunistickej strany k moci. Dokumentuje proces hľadania politických spojencov v zápase o zlepšenie postavenia Slovenska v rámci mnohonárodnostného Uhorska. Vavro Šrobár ako žiak a obdivovateľ T. G. Masaryka, jeden zo zakladateľov hlasistického hnutia – liberálno-pokrokovského prúdu slovenskej politiky, bol aktívnym propagátorom a organizátorom česko-slovenskej vzájomnosti. Jej cieľom bolo napomáhať rozvoju Slovenska a brániť Slovákov proti snahe maďarských politických síl o úplnú asimiláciu nemaďarského obyvateľstva v Uhorsku. Poznávanie a porovnávanie českých spoločenských, kultúrnych a politických pomerov so slovenskými počas štúdia medicíny v Prahe viedli Šrobára k tomu, aby sa angažoval v prospech zmeny situácie v slovenskej spoločnosti. Svoje názory publikoval v tlači, propagoval potrebu vzdelávania sa slovenskej mládeže a po skončení štúdií popri profesii lekára sám vyvíjal širokú osvetovú činnosť.

Prvá svetová vojna paralyzovala politické dianie na Slovensku. Napriek tomu Šrobár neustával vo svojich aktivitách. Vďaka osobným kontaktom s českými agrárnikmi a menovite s poslancom Antonínom Švehlom sa rozhodujúcou mierou zaslúžil o to, že do vyhlásenia Českého zväzu predneseného v ríšskej rade 30. mája 1917 zaznela aj požiadavka spojenia všetkých kmeňov československého národa v rámci federalizovanej monarchie. Projekt – fikcia vytvorenia československého národa mala však potenciú transformácie aj do podoby samostatného štátu.

Neúspešné pokusy o prijatie nového programu Slovenskej národnej strany viedli Šrobára k užšej spolupráci so sociálnymi demokratmi v Liptovskom Mikuláši. Spoločným úsilím zainteresovaných strán sa podarilo na prvomájovom zhromaždení v roku 1918 prijať Mikulášsku rezolúciu, v ktorej boli sformulované požiadavky na ukončenie vojny, priznanie bezpodmienečného práva na sebaurčenie všetkých národov, a teda aj uhorskej vetvy československého kmeňa, na všeobecné volebné právo, slobodu tlače a osemhodinový pracovný čas. Oficiálne sa Slováci týmto vyhlásením po prvý raz cez prvú svetovú vojnu prihlásili k snahám o československé štátne zjednotenie. Šrobárova účasť na tomto zhromaždení sa hodnotí najvyššie z jeho celoživotnej angažovanosti za demokraciu a spoločný štát Čechov a Slovákov.

No až koniec prvej svetovej vojny radikálne zmenil možnosti na zlepšenie slovenského kultúrneho a politického rozvoja. Porážka ústredných mocností bola príležitosťou na vznik nových štátov na území Rakúsko-Uhorska – a jedným z nich bolo aj Česko-Slovensko.

Proces utvárania spoločného štátu s Čechmi však nebol v nijakom prípade jednoduchý. Maďarsko si vojenskou silou uplatňovalo nárok na Slovensko a československé jednotky, napriek podpore talianskej vojenskej misie, boli slabé. V takýchto podmienkach sa však naplno prejavili Šrobárovo vodcovské schopnosti. Ako minister s plnou mocou pre správu Slovenska sa stáva v rokoch 1918 – 1920 rozhodujúcim slovenským politikom a dosahuje vrchol svojej politickej kariéry.

Prvoradou a mimoriadne náročnou úlohou novej vlády bolo nastolenie moci na celom území, vymedzenie hraníc nového štátu a ich potvrdenie na mierovej konferencii v Paríži. Pri riešení otázky československých hraníc boli predkladané požiadavky zdôvodňované kombináciou hľadiska historického, etnického, hospodárskeho aj strategického. Napriek tomu, že v Čechách a na Morave už bola situácia konsolidovaná, na Slovensku pretrvávali nepokoje a štrajky. Národnostné menšiny odmietali uznať československú vládu a podriaďiť sa jej opatreniam.

Prví slovenskí reprezentanti Československej republiky vymenovaní V. Šrobárom dostali prívlastok aj „Šrobárovi muži“. Okrem prvých štyridsiatich členov revolučného Národného zhromaždenia Československej republiky a členov úradu ministra s plnou mocou pre správu

Slovenska medzi nich nepochybne patrili dvadsiati ôsmi župani vymenovaní v šestnástich slovenských župách a v užhorodskej župe v rokoch 1918 – 1922. Výber kandidátov, ktorí sa mali stať štátnymi úradníkmi, bol zložitý. Bolo to jednak z dôvodu malého počtu primerane vzdelaných a voči novovzniknutej republike lojálnych Slovákov, ako aj z dôvodu národnostne a politicky nepriaznivého prostredia po ukončení prvej svetovej vojny. V roku 1920 sa v prevažnej miere dovŕšila konsolidácia republiky na vnútro politickej aj medzinárodnej úrovni. V prvom volebnom období Šrobára vo funkcii ministra pre Slovensko vystriedal sociálny demokrat Ivan Dérer.

Popri funkcii ministra s plnou mocou od roku 1918 zastával v Šrobár aj post ministra zdravotníctva a telesnej výchovy. V roku 1919 sa medzi jeho prioritné otázky zaradila aj rekonštrukcia a výstavba nemocníc a liečebných zariadení. Ústav pre liečenie detskej tuberkulózy v Dolnom Smokovci dodnes nesie meno po svojom zakladateľovi V. Šrobárovi. Novým odborom v rezorte zdravotníctva bola telovýchova a šport, pretože v čase habsburskej monarchie boli takéto aktivity považované za veci súkromného charakteru. Telovýchova ako súčasť zdravotnej prevencie bola teda pričlenená k ministerstvu zdravotníctva. Okrem podpory telovýchovných spolkov bolo potrebné venovať pozornosť aj budovaniu cvičísk, ihrísk a telocviční, zabezpečovaniu výchovy odborníkov pre telovýchovu, propagácii telesného cvičenia a prípravám na vybudovanie Štátneho telovýchovného ústavu. V čase vzniku Lekárskej fakulty Univerzity Komenského v roku 1919 bol Šrobár plne zamestnaný politickou činnosťou, preto ako profesor odboru sociálneho lekárstva začal pôsobiť až od roku 1935.

Slovenská národná strana nebola schopná reagovať na potreby obyvateľstva, ktoré žilo v prevažnej miere na vidieku, požiadavky formulované vedením SNS mali pre obyvateľstvo druhoradý význam, a tým sa vytvárala bariéra medzi vidiekom a oficiálnou politickou reprezentáciou. To viedlo v januári 1919 k založeniu Roľníckej jednoty a v roku 1922 splynula slovenská agrárna organizácia s dovtedy čisto českou republikánskou stranou.

Vedomie, že slovenské roľníctvo predstavuje významnú majoritu a vzájomné prepojenie s českými politickými kruhmi, priviedli Šrobára pri utváraní základov agrarizmu na Slovensku k spolupráci s M. Hodžom. Medzi nimi bol však principiálny rozpor v názoroch na výstavbu strany. Pre Šrobára mala byť agrárna strana faktorom podporujúcim integritu republiky a prostriedkom na začlenenie sa Slovákov do nového štátu. V Hodžovom záujme však bolo, aby sa špecifické slovenské požiadavky zakomponovali do celoštátnych inštitúcií. Napriek tomu, že Šrobárova koncepcia vytvorenia celonárodnej strany bola úspešná, jeho mocenské pozície už boli na zosupe.

V tom období bol Šrobár ešte na čele rezortu zdravotníctva aj na čele ministerstva pre zjednotenie zákonov a organizácie správy. V druhom volebnom období v rokoch 1925 – 1929 bol iba senátorom a predsedom klubu senátorov republikánskej strany, v nasledujúcom volebnom období sa stal radovým členom a v roku 1935 už vo voľbách do Národného zhromaždenia nekandidoval vôbec.

Tak ako Šrobára neodradilo vyhlásenie politickej pasivity počas prvej svetovej vojny, napriek tomu, že sa po roku 1935 stiahol z verejného života, nezostal nečinný ani v období druhej svetovej vojny, či už počas slovenského štátu, ale najmä v čase Slovenského národného povstania, keď pôsobil vo vedení Slovenskej národnej rady ako jeden z predsedov a zúčastnil sa na všetkých jej dôležitých rokovaníach a rozhodnutiach. Aj keď vtedy už mal sedemdesiatšesť rokov, preukázal vycibrený cit pre politickú realitu a dosiahol vo svojej politickej kariére druhý vrchol.

V čase Slovenského národného povstania bol Šrobár nútený – aj keď nerád – ustúpiť od myšlienky československej národnej jednoty a akceptovať štátoprávny a federalistický obsah programu SNP. Avšak jeho povojnové pôsobenie v Demokratickej strane dokumentuje, že bez ohľadu na politické zmeny sa Šrobár nevzdal úplne svojich pôvodných predstáv a zostal verný myšlienke československej národnej jednoty. Na Šrobárovu obhajobu prof. Jan Rychlík uvádza: „*Vernosť myšlienke a určitej politickej koncepcii – i keď ju historický vývoj nepreveril – je takisto potrebné chápať ako osobnú kvalitu politika.*“

Pripravovanou monografickou publikáciou o Šrobárovi splatíme dlh voči významnému slovenskému politikovi a človeku s vysokovyvinutým zmyslom pre sociálne cítenie, schopným obetovať sa pre svoje ideály. Napokon cesta k dnešnej samostatnej Slovenskej republike viedla práve cez vznik Československej republiky, a na tom mal leví podiel aj Vavro Šrobár.

Eleonóra Petrovičová